

Povijesna uloga hrvatskih planinara u BiH

Povijesna uloga hrvatskih planinara u Bosni i Hercegovini, njihova organizacijska povezanost s planinarima u Hrvatskoj i duhovna veza koja ne poznaje granica, opravdavaju ovu temu iako je riječ o drugoj državi. Bilo bi neoprostivo prešutjeti hrvatsko planinarstvo u BiH kao dio sveukupne hrvatske kulture, pogotovo jer o tome postoji obilje izvora i građe zahvaljujući iznimnoj predanosti planinara pisanoj riječi i dokumentiranju svoje djelatnosti.

Iako su Hrvati kao pripadnici zapadne kulture bili glavni pokretači planinarstva u BiH, što je i razumljivo jer je planinarstvo izrazita tekovina građanske kulture Zapada, bili su kao brojčano najmanji od triju konstitutivnih naroda u BiH stoljećima potiskivani od pripadnika istočnih kultura (islama, pravoslavlja) i stoga planinarski protagonizam Hrvata u tako teškim okolnostima ima posebnu vrijednost.

Hrvatsko planinarstvo u BiH osobito je došlo do izražaja u Kraljevini Jugoslaviji nakon propasti austro-ugarske uprave, kad su u BiH prevladali istočni utjecaji. Ne samo da su u Društvu planinara Bosne i Hercegovine, najjačoj međuratnoj planinarskoj organizaciji u BiH, Hrvati imali golemu većinu i davali joj svoje obilježje, nego su uz to osnivali i podružnice Hrvatskog planinarskog društva iz Zagreba, što je tada zakonski bilo moguće. Oba društva imala su mrežu podružnica po cijeloj BiH, dok su ostala društva mahom bila od lokalnog značenja. Kad su se ta dva hrvatska društva 1940. fuzionirala, moglo se planinarstvo u BiH po broju članova, mrežom podružnica i brojem kuća gotovo identificirati s hrvatstvom.

Bosansko-hercegovački turistički klub

Prvu planinarsku organizaciju u BiH osnovalo je dvadesetak činovnika austro-ugarske uprave 21. rujna 1892. u Sarajevu. Zvala se *Bosnisch-herzegovinischer Touristen-Verein in Sarajevo* (BHTV). Prvi predsjednik bio je Lothar Berg, potpredsjednik Franz Mollinary, tajnik Ludwig Prereira, dakle, sve od reda stranci. Iako su potkraj 19. stoljeća u društvu prevladali domaći ljudi i hrvatski kao službeni jezik - društvo je čak i ime promijenilo u Bosansko-hercegovački turistički klub - prilikom njegove 90-godišnjice (1982.) bila je planinarska javnost u BiH podvojena o tome treba li proslaviti jubilej "tuđinske tvorevine". Stota godišnjica ipak je proslavljena

Tekst: ŽELJKO POLJAK

Bilo bi neoprostivo prešutjeti hrvatsko planinarstvo u BiH kao dio sveukupne hrvatske kulture, pogotovo jer o tome postoji obilje izvora i građe zahvaljujući iznimnoj predanosti planinara pisanoj riječi i dokumentiranju svoje djelatnosti.

1992. pod granatama u podrumu jednoga srušenog sarajevskog hotela, a 110-godišnjicu je Planinarski savez Herceg-Bosne (PSHB) obilježio svečanom akademijom 2002. u Mostaru. Danas je godina osnutka BHTV-a uklopljena u grb Planinarskog saveza Bosne i Hercegovine (PS BiH).

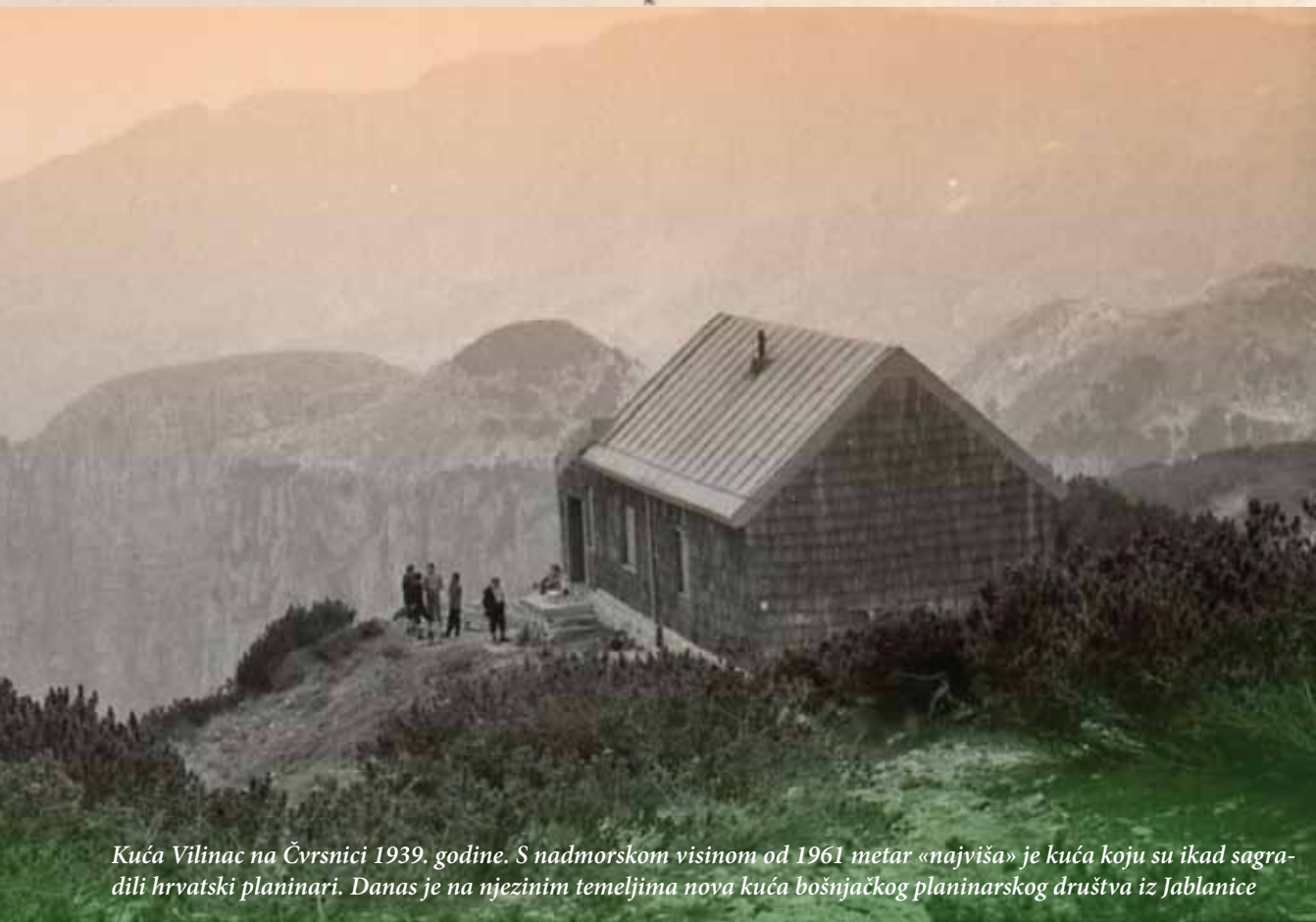
Zahvaljujući potpori vlasti, BHTV je krajem 19. stoljeća sagradio kuću na Trebeviću, 1909. na Jahorini i 1910. sklonište na Dobroj vodi te organizirao izlete, markirao staze i tiskao planinarsku kartu okolice Sarajeva. Zadnja skupština je održana 7. ožujka 1914.

Prof. dr. Josip Flegler (1896.-1966.), liječnik, predsjednik HPD-a Bjelašnica 1928.-1941.

Društvo planinara u Bosni i Hercegovini i njegova fuzija s HPD-om

Poslije Prvog svjetskog rata tradiciju predratnog BHTV-a nastavilo je Društvo planinara u Bosni i Hercegovini (DPBH). Osnovali su ga 1921. Ivan Rengjeo, Josip Leinert, Vejsil Čurčić, Stipo Sukić, Suljo Suljagić, Jure Filipović, Josip Trojer, Lavoslav Steiner, dr. Milan Maraković, Hinko Lisac i Vlado Sarnavaka. Za razliku od Hrvatske, Slovenije i Srbije, gdje su u to doba djelovala planinarska društva s nacionalnom naznakom u svom imenu, u nacionalno mješovitom BiH društvu su izbjegavala takvu praksu, pa iako su pretežno okupljala članove jednog naroda ili vjere, nazivala su se neutralnim imenima kao

Kuća Vilinac na Čvršnici 1939. godine. S nadmorskom visinom od 1961 metar «najviša» je kuća koju su ikad sagradili hrvatski planinari. Danas je na njezinim temeljima nova kuća bošnjačkog planinarskog društva iz Jablanice

što su DPBH (Hrvati), Đerzeles (Muslimani), Romanija (Srbi), Prijatelj prirode (radničko, klasno obilježeno), Kosmos i Slavija. Među društvima bila je netrpeljivost vrlo rijetka, što je i inače izraženo svojstvo planinara. Tako su npr. sva sarajevska društva zajednički tiskala Popovićev vodič Kroz planine Bosne i Hercegovine (Sarajevo, 1935).

DPBH neslužbeno je okupljalo bosanske Hrvate, ali je bilo znatno otvorenije prema pripadnicima drugih naroda nego sarajevska podružnica zagrebačkog Hrvatskog planinarskog društva (HPD) Bjelašnica osnovanog 1923. O njihovu odnosu ovako govori tadašnji predsjednik Bjelašnice:

“Time nije došlo do kolizije s HPD-om jer su DPBH vodili također Hrvati, koji su išli s pretpostavke da se pod drugim uvjetima, a u ovim katkada vrlo teškim prilikama, ne bi moglo, a ni dalo ni izdaleka postići na polju planinarstva ono, što se postići imalo.” (Fleger, 1941.)

DPBH je preuzeo ostavštinu predratnog Bosansko-hercegovačkog turističkog kluba i s vremenom se razvio u najjače društvo u BiH (1928. imao je 1550 članova). Njegovi su predsjednici bili redom: 1. Milan Blažeković (1921-4), 2. Đuro Telar (1924-8), 3. dr. Ivan Pavičić (1928-9), 4. dr. Ivan Šubašić (1930-2), 5. Jure Filipović (1932-5), 6. Mahmud Behmen (1935-7), 7. dr. Vjekoslav Jelavić (1938-9), i 8. dr. Ivan Šubašić (1939-40). DPBH je organizirao i podružnice po bosanskim gradovima. Na-

zivale su se po svom sjedištu, a bilo ih je osam: 1. Banja Luka, 2. Usora, 3. Tuzla, 4. Bugojno, 5. Travnik, 6. Zavidovići, 7. Rogatica i 8. Fojnica. Osobit je uspjeh postigao podizanjem planinarskih kuća i imao ih je više nego sva ostala društva u BiH zajedno. Nakon 19 godina rada DPBH se 1940. fuzionirao s HPD-om, što je bio događaj bez presedana. Uoči skupštine 1939. bilo je u Sarajevu otpora:

“Po člancima, iznesenim u dnevnoj štampi, nakon objave dnevnog reda glavne skupštine, bilo je jasno, da će se jedan dio članova oprijeti namjeravanoj fuziji. Međutim, prijedlog o spajanju ipak nije došao na dnevni red Skupštine, jer je policijska uprava, na intervenciju te manjine, pitanje fuzije skinula s dnevnog reda obrazloživši to formalnim razlozima.” (Fleger, 1940.)

Odobrenje vlasti stiglo je tek 1940. kada je »konačno sazvana i održana posljednja 18. glavna skupština dne 18. X. 1940. u prostorijama Hrv. pjevačkog društva Trebević. Skupština je jednoglasno primila prijedlog o spajanju DPBH-a s HPD-om, Središnjicom u Zagrebu, nakon 19-godišnjeg opstanka društva i besprimjernog planinarskog rada u BiH.»

Tom fuzijom je zagrebački HPD dobio sve podružnice DPBH-a i njegovih 14 kuća.

U takvim se uvjetima mogao očekivati pravi procvat planinarstva u BiH, ali je njegova sudbina bila tragična: već godinu dana poslije, u ratnom vihoru, planinarska

HPD Bjelašnica svečano otvara svoju kuću na Bukoviku iznad Sarajeva 16. 10. 1935. Godine 1945. oduzeta joj je i poslije predana drugom društvu

Ovim sažetim prikazom nije obuhvaćeno djelovanje hrvatskih alpinista uoči Drugog svjetskog rata koji su svojim usponima u stijenama Čvrsnice i Prenja utemeljili penjačko planinarstvo u BiH stijenama; njihova djelatnost tek očekuje povijesno vrednovanje

je organizacija raspršena, a domovi su jedan za drugim izgubljeni kao žrtve pljačke i paljevine. Jednako tako je postradalo i pet objekata HPD-ovih podružnica - Bjelašnice iz Sarajeva, Bitovnje iz Kreševa i Stožera iz Bugojna. Nekoliko kuća koje su preživjele rat, a i temelje onih koje su srušene, iskoristila su poslijeratna nova društva u toku planinarske obnove. Novi planinarski naraštaji većinom ne znaju za ovu povijesnu činjenicu i korisno je na nju podsjetiti sljedećim popisom.

Planinarske kuće i skloništa DPBH-a od 1921. do 1940. godine

- ▶ Hrasnički stan (1311 m), naslijeđen od BH-TV-a, spaljen 1942.
- ▶ Stini do pod Bjelašnicom (1576 m), uređen 1923. u zgradi unajmljenoj od Pokrajinske uprave, spaljen 1942.
- ▶ Jablan do na Treskavici (1631 m), sagr. 1925., propao za vrijeme Drugog svj. rata.
- ▶ Trnovo pod Treskavicom (844 m), sagr. 1925., propao za vrijeme Drugog svj. rata.
- ▶ Vukelina voda na Jahorini, sagr. 1925., stečena fuzijom s PD-om Jahorina, spaljena 1941.
- ▶ Bitovnja (Ščavnje, 1662 m), otvorena 1929., spaljena 1942.

- ▶ Svatovac kod Tuzle (338 m), otvorila ju je podružnica Tuzla 1931.
- ▶ Devečani na Vlašiću (1763), sagr. ju je podružnica Travnik 1932., spaljena 1942. (obnovljena 1959.).
- ▶ Dom na Trebeviću (1609 m), sagr. 1932. na temeljima stare kuće (obnovljen poslije drugog svj. rata, a zatim izgorio).
- ▶ Pogorelica (1222 m), sagr. 1932., opljačkana 1941., propala za drugog svj. rata (ponovno sagr. 1951.).
- ▶ Konjuh planina (1328 m), sagr. ju je podružnica Tuzla 1934.
- ▶ Semeć-planina (1450 m) nad Rogaticom, sagr. ju je 1935. podružnica Rogatica.
- ▶ Tajan (1218 m) iznad Zavidovića, sagr. ju je 1935. podružnica Zavidovići
- ▶ Prokoško jezero na Vranici (1640 m), sagr. 1932, uništena 1941. (obnovljena 1952. izgorjela 1982).
- ▶ Kraljičina voda na Vlašiću (1580 m), počela ju je graditi podružnica Travnik i 1939. stavila pod krov, spaljena 1942.
- ▶ Blatničko jezero kod Teslića (300 m), sagrađena 1929.
- ▶ Obratković na planini Borji (Očauš, 972 m)

Podružnice HPD-a iz Zagreba

Iako nije bilo znakova rivalstva između HPD-a i DPBH-a, zagrebački HPD je osnivao po BiH svoje podružnice. U Sarajevu je 1923. osnovana podružnica HPD-a Bjelašnica koja je vrlo uspješno djelovala gotovo dva desetljeća. Predsjednici su joj bili prof. Milan Leinert, dr. Dragan Turković, dr. Vjekoslav Kušan, prof. dr. Josip Flegler i Ante Martinić, a tajnici prof. Ivan Rengjeo, Josip Plaček, J. Bradić, Oto Černjavski, Drago Maltarić i Milorad Čičić. Imala je Foto-sekciju (od 1933.), Omladinsku (od 1941.; pročelnik Josip Sigmund), Skijašku (osn. 1930.), koja je imala skijašku kuću u Kasov dolu i od 1937. održavala skijaška natjecanja na Bukoviku. Pročelnici Skijaške sekcije bili su dr. Zdravko Šutej, Ljubomir Stipić i Josip Nepomucki, a osobito se istaknuo Josip Sigmund alpinističkim skijanjem. Bjelašnica je sagrađila kuće na Bukoviku kod Sarajeva i na Velikom Vilincu na Čvrsnici. HPD je imao u BiH ukupno ovih sedam podružnica:

1. Bjelašnica u Sarajevu (osn. 1923.)
2. Ljutoč u Bihacu (1929.)
3. Cincar u Livnu (1929.)
4. Prenj u Mostaru (1933.)
5. Stožer u Bugojnu (1935.)
6. Bitovnja u Kreševu (1937.)
7. Koprivnica u Kupresu (1938.).

Podružnice su imale ove kuće:

- ▶ Vilinac na Čvrsnici (podružnica Bjelašnica)
- ▶ Bukovik iznad Sarajeva (podr. Bjelašnica)
- ▶ sklonište Kasov dol na Bjelašnici (podr. Bjelašnica)
- ▶ dom u Kreševu (podr. Bitovnja; danas je u njemu općina)
- ▶ kupalište u Kreševu (podr. Bitovnja)
- ▶ dom na Koprivnici (podr. Stožer iz Bugojna)
- ▶ sklonište na Krugu pod Cincarom (podr. Mosor iz Splita).

Kuća na Vilincu posebna je po tome što je po nadmorskoj visini od 1961 m najviši planinarski objekt koji su ikada sagradili hrvatski planinari. U ratu koji je slijedio nakon raspada Jugoslavije postala je ruševina. Na hrvatskim temeljima su 2011. članovi PD-a iz Jablanice, mahom Bošnjaci, sagradili novu kuću.

Za vrijeme druge Jugoslavije

Od 1945. do 1948. planinari su se u novoj državi smjeli okupljati samo u planinarskim sekcijama tzv. fizikulturnih društava, a kad im je 1948. opet dopušteno samostalno organiziranje, društva nisu smjela imati nacionalna obilježja. HPD-ove kuće, ako u ratu nisu bile uništene, preuzela su nova društva (npr. kuću na Bukoviku iznad Sarajeva i Vilincu na Čvrnsnici) i postupno je nestalo sjećanje da je riječ o hrvatskim kućama. Kada je 1975. ta činjenica bila iznesena u glasilu Hrvatskog planinarskog saveza (HPS) „Naše planine“ (od 1898. do 1944. i od 1991. do danas „Hrvatski planinar“), Planinarski savez Bosne i Hercegovine (PS BiH) priznao ju je tek kad su mu bile predočene „tapije“ (izvaci iz zemljišnih knjiga). Inače su vodstva PSBiH-a i PSH-a vrlo dobro surađivala i održavala redovite veze u obliku naizmjeničnih sastanaka u Hrvatskoj i BiH, a vrhunac suradnje postignut je 1967. dogovorom da „Naše planine“ izlaze kao zajedničko glasiloo obaju saveza, što je potrajalo sve do 1981. godine.

Nakon raspada Jugoslavije

Iako za vrijeme komunističke Jugoslavije društva nisu smjela nositi nacionalnu oznaku, PSBiH je stalno vodio brigu da u njegovu vodstvu budu proporcionalno zastupljene sva tri glavna naroda. Međutim, rat u BiH nakon raspada Jugoslavije imao je za posljedicu rasap. Uz PSBiH, otada pretežito bošnjački, osnovana su još dva saveza: u Republici Srpskoj PS Republike Srpske i u Mostaru PS Herceg-Bosne (PSHB). PSHB je utemeljio 19. prosinca 1995. ovih sedam hrvatskih društava: Prenj 1933 Mostar, Tisovac Busovača, Vitez Vitez, Kuk Bučići – Novi Travnik, Bitovnja Kreševo, Pogorelica Kiseljak i Cincar Livno. Za prvog predsjednika PSHB-a izabran

je Dražen Pažin, dopredsjednika Stipo Jurić, predsjednika izvršnog odbora Zoran Šimić te tajnika Ivan Salopek. Uskoro su im se pridružila nova hrvatska planinarska društva, tako da ih je danas (2012.) učlanjeno 25, počevši od Orašja preko Sarajeva do Mostara.

U Sarajevu je 12. prosinca 1998., nakon više od pola stoljeća, obnovljeno HPD Bjelašnica 1923 u sklopu Hrvatskog kulturnog društva Napredak. Za prvog predsjednika izabran je prof. Tomislav Batinić, a poslije su to bili Davorin Čubak i prof. Antun

Jekauc. Na proslavi 80-godišnjice (2003.) bio je i začasni član društva kardinal Vinko Puljić, a papa Ivan Pavao II. udijelio je društvu svoj blagoslov.

Hrvatska društva prionula su obnovi i izgradnji planinarskih kuća, pa tako društvo iz Novog Travnika na Bučića ravni, iz Kreševa na Lopati, iz Busovače na Polomu, iz Mostara na Bogodolu, iz Kiseljaka na Pogorelici, iz Pržića–Vareša na Zvezdangradu, iz Viteza na Zaselju, iz Žepča na Matinskom visu, iz Uskoplja na Raduši, iz Livna na Cincaru, iz Tomislavgrada na Blidinju, iz Posušja na Masnoj Luci itd. HPD Bjelašnica 1923 iz Sarajeva i PSHB postavili su 17. lipnja 2000. spomen-ploču na zidovima srušene planinarske kuće Vilinac na Čvrnsnici u povodu 60. obljetnice njene izgradnje.

PSHB organizirao je Prvi dan planinara Herceg-Bosne 31. kolovoza 1997. na Bučića ravni iznad Novog Travnika, gdje je domaćin bilo PD Kuk, a okupilo se oko dvije tisuće ljudi. Otada se organizira tradicionalno, svake godine na području drugog društva, a uz brojnan posjet planinara iz Hrvatske, osobito iz Dalmacije.

PSHB je 2002. organizirao svečanu akademiju u Mostaru u povodu 110-godišnjice organiziranog planinarstva u BiH, a njegovom je zaslugom izdana i prigodna poštanska marka. PSHB se 30. rujna 2000. pismeno obratio Međunarodnoj uniji planinarskih organizacija (UIAA) sa zahtjevom za posredovanje u stvaranju ravnopravnog udruživanja hrvatskih planinarskih organizacija u BiH, ali je taj zahtjev odbijen s obrazloženjem tajnika da se UIAA ne može miješati u unutrašnje stvari države BiH.

Ovim sažetim prikazom nije obuhvaćeno djelovanje hrvatskih alpinista uoči Drugog svjetskog rata koji su svojim usponima u stijenama Čvrnsnice i Prenja utemeljili penjačko planinarstvo u BiH stijenama - njihova djelatnost tek očekuje povijesno vrednovanje.

U zaključku valja istaknuti dvije značajne činjenice. Jedna je da među planinarima BiH nije bilo nacionalne netrpeljivosti ni u najgorim ratnim prilikama. Druga je da su temelji što su ih postavili hrvatski planinari u BiH nakon njihova egzodusa svuda korisno poslužili drugima i značajno pridonijeli današnjoj kvaliteti BiH planinarstva.

IZBOR IZ LITERATURE

- Batinić T.: Hrvatsko planinarsko društvo „Bjelašnica 1923“, Sarajevo, 2008.
- Čaušević H.: Planinarstvo u BiH između dva rata. Naše planine 1967, 59, 107, 179 i 214.
- Čaušević H.: Razvitak planinarstva u BiH do 1941. Prilozi za historiju fizičke kulture u BiH, sv. 8, Sarajevo 1974., str. 19-39.
- Flegler J.: Prilozi za povijest planinarstva u BiH. Hrv. planinar 1940,331 i 1941,25.
- Hadžialić Š.: Planinarstvo i planinarski objekti u BiH 1892-2002, Sarajevo, 2002.
- Poljak Ž.: Zlatna knjiga hrvatskog planinarstva, Zagreb 2004, str. 120-125. (zeljko.poljak@zg.t-com.hr)

Spomen-ploča na ruševini kuće Vilinac

Prof. Tomislav Batinić, predsjednik HPD-a Bjelašnica nakon obnove 1998. godine